

III.

ИЗВѢСТІЯ

НА

ВАРНЕНСКОТО АРХЕОЛОГИЧЕСКО
ДРУЖЕСТВО.

(СЪ ДВА ПЛАНА).

ВАРНА.

Печатница „Зора“ на Д. Костакевъ.

1910.

II.

Обичаи на гагаузитѣ въ Варна.¹⁾

Съобщава А. И. Мановъ.

Изучването на гагаузитѣ прѣдставлява особенъ интересъ. Потеклото имъ не е още установено. Нѣкои учени ги считатъ за потомци на Аспарухови българи, а други за кумани²⁾, които дошли въ България въ XIII вѣкъ. Споредъ „*Visio на пророка Исаѣ*“ старитѣ българи били кумани (отъ КОУМАНИ РЕКОМИ БЛЪГАРЕ³⁾).

Прѣди нѣколко години се е занимавалъ съ изучването на гагаузитѣ (особенно въ языково отношение) Янъ Гжегожевски, който прѣстоялъ въ нашия градъ около една година. Чакаме съ нетърпение публикуването на неговитѣ изучвания⁴⁾.

I. Гodeжътъ.

Младежитѣ щомъ стигнатъ на възраст за женене, тѣ се сгодяватъ отъ тѣхнитѣ родители, безъ да се запознаятъ прѣдварително и безъ да се иска тѣхното мнѣние (особенно на момата). За тая цѣль нарочно се изпращатъ жени-посрѣдници, които добръ да изучатъ прѣимуществата на момъка. Майката на момата, слѣдъ като вземе съгласието или несъгласието на мжжа си, отговаря отрицателно или положително.

¹⁾ Въ идущитѣ книжки на „Извѣстията“ ще слѣдватъ други обичаи.

²⁾ Въ езика на гагаузитѣ дѣйствително се срѣщатъ кумански думи, като напр. името на дървото „чатлабукъ“ (*Celtis australis* L.). Корена на това име се срѣща въ куманската дума *чатлаукъ* (лѣшникъ).

³⁾ K. Jirecek. Das christliche Element zu der topographischen Nomenclatur der Balkanländer, Wien 1897 стр. 86.

⁴⁾ Научаваме се, че Я. Г. приготвилъ за академията въ Виена статия „*Языка и фолклора на гагаузитѣ*.“ Той е полски ученъ (славистъ, ориенталистъ и пжтешественикъ). Единъ неговъ наученъ трудъ, който билъ обнародванъ въ виенската академия е: „*Единъ тюрско-татарски диалектъ въ Галиция*.“

Въ положителния случай родителитѣ на момъка изпращатъ, слѣдъ отговора, на родителитѣ на момата една *златна монета*, като залогъ на съгласието имъ. Това се казва *малъкъ годежъ или себъзъ*.

Слѣдъ малкия годежъ двѣтъ страни почватъ да се приготвяватъ за *голтмия годежъ* (нишанъ), който се състои въ слѣдното: у младежа се приготвява нѣкой цвѣтенъ чемберъ (особенно желтъ или бѣлъ). Той се слага върху позлатена четвъртата книга. Върху четиртъхъ жгла на чембера се слага по една златна монета, а въ срѣдата друга по-голъма монета вързана съ панделка (особенно червена или желта) и единъ срѣбренъ пръстенъ за момата.

Въ опрѣдѣлената вечеръ, сжбота срѣщу недѣля, по-близкитѣ роднини на момъка занасятъ приготвения подаръкъ въ кжщата на момата (безъ да присжтствува момъка). Бащата на момъка прѣдлага подаръка на бащата на момата. Въ случай, че нѣматъ баща, то на нѣкои отъ по-близкитѣ роднини. Въ замѣна на това бащата на момата имъ прѣдлага нѣкое чевре съ пръстенъ, завързанъ на панделка и зашитъ на чеврего. Слѣдъ това гоститѣ се черпятъ съ шербетъ или петмезъ и локумъ отъ тѣсто. Прѣзъ всичкото това врѣме момата не се явява; тя е скрита. Прѣзъ сжщата седмица, майката на момъка приготвя пита, намазва я съ медъ и я туря въ панеръ, напълненъ съ емиши (стафиди и др.) и го пращатъ съ момче у момата. Това се казва *хавта-емиши*. На момчето се дава като бакшишъ една кърпа.

Прѣзъ всичкото врѣме, отъ годежа до свадбата, момата се крие отъ родителитѣ на момъка. Да се мине край кжщата на годеницата или да се види тя на нѣкждѣ, това би се считало за голѣмо докачение отъ страна на момъка. Ако се случи нѣщо таково, момата плаче неутѣшимо.

Кога да се почне свадбата, това зависи отъ родителитѣ на момъка, които, щомъ рѣшатъ да стане свадбата, пращатъ извѣстие у родителитѣ на момата и питатъ, дали да изпратятъ шивачъ да скрои дрехитѣ на булката.

2. Свадбата.

1. Въ *срѣда* става *мая тутмасж*; тя се състои въ мѣсенето и увеличението на кваса за хлѣбъ. Това означава, че съ кваса влиза и берекета въ дома.

2. Въ *четвъртъкъ* се мѣси тѣсто и се прави на колачъ. Подиръ обѣдъ, двѣ нарочно назначени жени, чукатъ *боята* и *кжната*, прѣдназначени за булката и близкитѣ ѝ жени и моми. Слѣдъ като боята бжде приготвена, една отъ присѣтвующитѣ жени ходи отъ кжща на кжща и кани познати-тѣ да заповѣдатъ вечерьта на *боя* у булката. Нея вечеръ ви-катъ и цигуларъ (гадулка), който пѣе и свири тжжни пѣсни прѣзъ всичкото врѣме прѣзъ което женитѣ боядисватъ коса-та си. Най-обикновената пѣсенъ е слѣдната:

О кяфюлеринъ теллери
еортмюшъ янажнжнъ беннерни
пембе янакъ еля гйозъ
яктж джириминъ пареси и пр. пр.

Слѣдъ боядисването на косата залавятъ се всички, забра-дени съ голѣми бохчи, за да не се види боята на хоро. По туй врѣме други жени приготвяватъ вечеря, която се слага на земята и сѣдатъ тогава на вечеря, като ядатъ отъ приго-твенитѣ заранѣта *колачи*. По туй врѣме други играятъ каршж-лама (като ржченици). Тази вечеръ се казва *боя-геджеси*.

3. Въ *петѣкъ*. Всички, които сж били поканени въ четвър-тъкъ за боя, отиватъ сутринѣта (въ петѣкъ) на баня (заедно съ булката), гдѣто се измиватъ отъ боята. Слѣдъ това бул-ката, придружена отъ двѣ жени, съ даарета и пѣсни на тел-ляцитѣ-жени, се води и цѣлува ржка на всички присѣтству-ющи. Подиръ това я обличатъ, покриватъ лицето ѝ съ платъ до земята и я водятъ обратно въ кжщи отъ двѣ жени.

Младоженеца по туй врѣме отива въ нѣкоя позната кж-ща, прѣзъ кждѣто ще мине шествието и отъ прозореца хвър-ля локуми отъ тѣсто, леблебии, стафиди и пари, а женитѣ отдолу простиратъ кърпи и бохчи да ги събиратъ.

Слѣдъ завръщане въ дома на невѣстата, обѣдватъ, из-играватъ едно хоро и си отиватъ.

Особени жени канятъ пакъ хората за въ сжбота на *нивката* т. е. при приемането на изпратенитѣ отъ младоже-неца булчини дрехи.

Вечерьта младоженеца събира своитѣ другари и отива на баня; гуляятъ почти цѣла нощъ.

4. *Въ сѣбота.* Въ опредѣленъ часъ нареждатъ въ кжщата на младоженеца три панера за изпращане булчинитѣ дрехи и другитѣ бохчалъци. Въ първия панеръ се поставятъ дрехитѣ на булката, въ втория бохчалъцитѣ на свекъра и свекървата, а въ третия ония на зълвата и девера.

Панеритѣ се носятъ отъ момчета и, прѣдвождани отъ музиката, се придружаватъ отъ роднини и близки на младоженеца. Щомъ пристигнатъ въ кжщата на невѣстата, сестрата или нѣкоя близка роднина на младоженеца облича булката съ тия дрехи. Прѣзъ туй врѣме невѣстата стои съ затворени очи. Прѣдъ нея поставятъ една голѣма свѣщъ. Надъ главата на невѣстата държатъ една голѣма кърпа или похва. Въ тѣхъ се сипватъ локуми и емиши.

Слѣдъ свършване на тая церемония почватъ хоро, черпятъ ги съ шербетъ, слѣдъ което се връщатъ назадъ, като отъ страна на невѣстата се нареждатъ изпразненитѣ панери съ бохчалъци, прѣдназначени за младоженеца и неговитѣ роднини. Послѣ се връщатъ съ музика у младоженеца, заедно съ роднинитѣ и близкитѣ на невѣстата. Щомъ пристигнатъ въ кжщата на младоженеца, зиматъ изпратенитѣ му отъ невѣстата дрехи и ги тургатъ на рамото му. Другъ деверъ на младоженеца ги взима отъ рамото му и ги турга подъ краката на зетя, който ги тъпчи съ краката си. Съ това той показва, че жената трѣбва да стои по-долу отъ мъжа. Слѣдъ това деверитѣ обличатъ младоженеца (съ други дрехи). Гоститѣ се черпятъ съ шербетъ и съ локуми отъ тѣсто, слѣдъ което страната на булката се връща назадъ и вечерятъ. Прѣзъ туй врѣме поканенитѣ по-рано (въ петъкъ) гости почватъ да идатъ като носятъ съ себе си канишки, кой бобъ, кой соль, кой агне, кой пилета, кой яйца и др. Канятъ се на вечеря и по туй врѣме почватъ да играятъ хоро. Срѣдъ нощъ пристигатъ роднинитѣ на младоженеца и ергенитѣ отъ негова страна. Канятъ ги на сложената трапеза и слѣдъ това на хоро. Послѣ си отиватъ.

5. *Недѣля.* Невѣстата щомъ стане и се омие, обличатъ я съ булчини дрехи, които се състоятъ отъ *донъ-чаталъ*. Дона е отъ лененъ домашенъ платъ, наполовина бѣлъ и наполовина отъ тъменъ цвѣтъ. Отгорѣ обличатъ копринена *анте-рия* и върху нея *контошиъ* съ кжси ржави, а на отиване за

черква *бинишъ* (единъ видъ расо), съ който покриватъ цѣлото ѝ тѣло. Приплитатъ коситѣ, а отпрѣдъ режатъ *зюлюфи* на два етажа, тургатъ *фесъ* на главата ѝ, наоколо *чемберъ*, по-горѣ *текалту* отъ злато, *калканъ* и *висулки*. Отзадъ едно цвѣте, отпрѣдъ (на чело) *алтъни*, на шията единъ *герданъ* отъ два реда алтъни, на ржцѣтѣ златни гривни и златенъ поясъ.

Къмъ десетъ часа прѣди пладнѣ трѣгва младоженеца и кръстника за кжщата на булката; тѣ се нареждатъ така: най-напрѣдъ музиката, слѣдъ нея носятъ една свѣщъ, послѣ върви младоженеца, носятъ свѣщъ и най-подиръ върви кръстника. Слѣдъ тѣхъ вървятъ мжжетѣ и подиръ тѣхъ женитѣ.

Щомъ като пристигне у булката страната на младоженеца почерпватъ я съ шербетъ. Тогава кумицата завива булката съ единъ червенъ платъ, който се нарича *дуакъ* (було); зашиватъ го добрѣ за да не се вижда никакъ булката. Послѣ я хваща кумицата за ржка и други двѣ жени я зиматъ подъ ржка и я извеждатъ навънъ. Въ туй врѣме младоженеца, за да не види булката, обръща си гърба къмъ нея и трѣгватъ къмъ черква. Младоженеца съ своитѣ върви пакъ най-напрѣдъ по сжщия редъ (както по-напрѣдъ), а булката отдѣлно задъ тѣхъ съ своитѣ хора и своята музика, като се нареждатъ така: най-напрѣдъ мжжетѣ отъ нейната страна, послѣ носятъ една отъ свѣщитѣ на младоженеца, булката и женитѣ. Въ черквата влиза най-напрѣдъ младоженеца и се поставя на опрѣдѣленото мѣсто за вѣнчавка. Завеждатъ при него булката. Щомъ се свърши вѣнчавката, младоженеца излиза прѣвъ безъ булката, придруженъ отъ двама девери. Прѣдъ младоженеца носи нѣкое момиче една свѣщъ, задъ младоженеца друга свѣщъ, послѣ иде булката придружена отъ двѣ жени. Деверитѣ не пушатъ никого да мине край младоженеца; въ противенъ случай юмруцитѣ безмилостиво се стоварватъ върху гърба на осмѣлившия се.

Щомъ като пристигнатъ въ кжщи завеждатъ младоженцитѣ въ една стая. Ергенитѣ взиматъ младоженеца и го извеждатъ навънъ, а булката оставятъ на едно кюше въ стаята. Прѣдъ нея тургатъ една завѣса, за да не се види и двѣ свѣщи прѣдъ завѣсата. Слѣдъ това играятъ на хоро и страната на булката си отива и обѣдва. Слага се софрата и почва се веселието безъ

булката, която прѣзъ всичкото врѣме стои затворена; само сегизъ-тогизъ нѣкоя мома отива при нея и ѝ дава малко да яде или пие. Прѣзъ туй врѣме се поднася една чаша съ вино по редъ на мъжете. Онзи, прѣдъ когото е чашата съ вино заповѣдва на цигуларитѣ да свирятъ нѣкоя негова любима пѣсенъ. По това врѣме, той дига чашата и изпива виното; същеврѣменно всички викатъ „кимъ ичеоръ“ (кой пие). Слѣдъ това въ чинията, върху която е чашата, пуца нѣколко монети и чашата се поднася на слѣдующия. Това се казва „долуджакъ.“ Слѣдъ веселбата всѣки си отива у дома.

Вечерята завеждатъ булката въ една стая, женитѣ я събличатъ тамъ, като гледатъ да не би да я види младоженеца; на вратата пазятъ деверитѣ. Същото се върши и съ младоженеца, когото водятъ въ друга стая. Ако иматъ само една стая, отдѣлятъ я съ завѣса.

Сутринята забулятъ булката съ буака и я каратъ да полѣе да се омие свекара, свекарвата и младоженеца; булката бива придружена и водена отъ жени, защото като е забулена, тя не вижда. Слѣдъ това пакъ я затварятъ въ отдѣлната стая.

6. Въ *понеделникъ*. Вечерята младежи, другари на младоженеца, се събиратъ и отиватъ у младоженеца. Тамъ, на сложената трапеза съ разни закуски, вино и ракия, се веселятъ безъ булката. Това се казва *баллж-ракж*. На разотиване накарватъ забулената булка да имъ цѣлува ржка прѣзъ булото; тогава чакъ, прѣди отиването си кръстника, прѣдава булката на младоженеца. Тогава една отъ женитѣ завежда булката въ общата имъ стая. Събличатъ я и я накарватъ да си легне; женитѣ излизатъ и пуцатъ младоженеца, който за пръвъ пѣтъ вижда булката си.

7. *Вторникъ*. Сутринята се изпращатъ дрехитѣ (прикията) на булката у младоженеца. Нареджатъ ги въ стайтѣ. Тогава свадбаритѣ изпращатъ разни подарѣци (особенно покщчина) или даватъ пари на булката; тѣзи пари се прѣдаватъ отъ булката на младоженеца.

8. *Сряда*. Булката ще пере и младоженеца за пръвъ пѣтъ ще излѣзе слѣдъ вѣнчаването си; той ще купи метла, лопата и други потрѣбни покщщини и ги дава на булката.

9. *Събота*. Кръстника, заедно съ нѣкои свадбари, идва при булката, която него день се облича въ булчинитѣ си

дрехи и съ булото. Тогава се улавят на хоро. Въ срѣдата на хорото поставятъ единъ котелъ, пълненъ съ вода и единъ тасъ съ вода. Накарватъ булката да ритне таса съ крака си, който, ако се прѣобърне, означава, че тя ще роди момче, ако ли не момиче. Черпятъ се съ шербетъ. Кръстника снима вече завинаги булото отъ булката и си отиватъ.

Сжщата вечеръ свадбаритѣ отиватъ у дома на бащата на булката заедно съ младоженеца и булката. Нея вечеръ имъ слагатъ богата вечеря съ баклава и свадбата се свършва.

Слѣдъ 15 дня страната на младоженеца кани роднинитѣ и прителитѣ на баня (еди хамамж), кждѣто слѣдъ кжпането се слагатъ портукали и разни емиши, а послѣ въ кжщи богатъ обѣдъ.
